

25 червня 2004 г. у роднай хаце Альбіна Стэпівіча ў Баранях адбыліся «чытанні» (сарганізаваныя Грамадскім аб'яднаннем «Вільяр»), прысвечаныя яму, якія вяла астравецкая журналістка Ганна Чакур⁷. Удзельнікамі чытанняў была таксама сям'я Стэпівічаў з Гданьска, Вільні і з Бараняў.

⁷ Глагоўская, Л. Неба плакала над Баранямі // Ніва. № 31. 1.08.2004. С. 3.

У роднай хаце Альбіна Стэповіча ўпершыню прагучалі песні з яго спеўніка «За бацькаўшчыну», якія падрыхтаваў Кірыл Насаў са сваімі студэнтамі. Гаварылася пра яго ў адкрытым у 2010 г. у Баранях Доме Казіміра Сваяка¹. Нагледзячы на ўсё, астаецца ён у цяні свайго брата ксяндза Кастантага, паэта Казіміра Сваяка.

Альбін Стэповіч нарадзіўся 18 сакавіка 1894 г. у Баранях Свянцянскага павяту Віленскай губерні, у каталіцкай сялянскай сям'і Матэўша і Альжбеты (з дому Буйко). Вучыўся ў школе ў Свянцях і ў кансерваторыі Монтвіла ў Вільні. Яго настаўнікам там быў Людамір Рагоўскі, які «паўплываў на фарміраванне яго творчай асобы, абудзіў у ім любоў да народнай песні»². У пачатку 1913 г. працаваў арганістам у касцёле ў Цеханоўцу (Гродзенская губерня)³. 32 ліпеня 1913 г. быў на такой пасадзе ў Казані. Гэтага дня пісаў да бацькоў: «Dzisiaj, w poniedziałek, stanąłem na miejscu. Co za słiczne miasto Kazań! Gdzie tam Wilno! Jak niebo do ziemi niepodobne! Czystość, trawienie elektryczne. Żydów ani ducha. Przyjechałem do księdza — nie ma w domu — powiadają, wyjechał do Warszawy na 2 tygodnie. Ulokowano mnie w plebanii. Stołować się będę w mieście, bo i ksiądz tak samo tobi»⁴. Пры касцёле веў таксама хор, пра што сведчыць захаваны кішэнны гадзіннік з прысвячэннем яму ад хору⁵.

У 1918 г. паступіў на Казанскі ўніверсітэт на юрыдычны факультэт, а пасля году перавёўся на факультэт грамадскіх навук⁶. Разам з ім у Казані быў яго малодшы брат Ян, які вучыўся там у гімназіі. У 1921 г. Альбін Стэповіч як бежанец вярнуўся ў Вільню. Паступіў на факультэт грамадскіх навук Віленскага ўніверсітэта, на якім студыяваў да 1924 г. Належаў да Беларускага студэнцкага саюзу, пісаў артыкулы і допісы ў яго орган «Наш шлях», у «Крыніцу». У «Нашым Шляху» апублікаваў артыкул пра беларускую народную песню, даказваючы яе багаты і спецыфіку: «Кожны народ не залежна ад ступені свайго культурнага жыцця, мае сваю народную песню, у каторай як у люстры адбіваецца яго нацыянальная асобнасць, яго характар. (...) Песня беларуская, гэта цэлая літання скарг пакрыўджанага чалавека. У песні яго адбіваецца ўсё жыццё, пачынаючы ад калыскі і канчаючы трывою. І калі нашаму гаротніку прыйдзе вясялая часіна і з набалелых грудзей

плыве: "Чаму ж мне ня печь, чаму ня гудзец, калі ў маеі хатацы пародак ідзе", то і гэту песню радасну пье на мінорны лад. Гэта заўнуўная сьлёз-насьць нашых мэлёдыі ня змяняе яе мастацкай вартасці, а дае толькі тыповы нацыянальны вобраз. Мы, Беларусы, ня маею гэніяльных твароў музыкі, каторыя магліб чэртаць з народнай песні натхненне і выпіць гэту песню ў закончанай культывіраванай форме. Можна аднак спадзявацца, што адраджаючыся народ, як дрэўца маладое расьцець хутка і не ў далёкай будучыне па меры культурнага прагрэсу нашай Бацькаўшчыны дасыць нам сваіх вялікіх мастакоў, каторыя, апрачыхся на народнай творчасці, створаць нашу беларускую музыку. (...) У сучасны мамэнт нам, Беларусам, трэба толькі сыерагчы песні, гэты скарб народны, ад чужацкага налёту і забыцця». Супрацоўнічаючы з «Крыніцай» у 1926 г., палемізаваў у ёй на конт ролі арганістаў у развіцці беларускай музычнай культуры: «Арганістаў у нашым краі кідajuць сваю прэфэсју, па іх мiесца прыходзіць армія недарукоўкаў, каторыя ў ка́сцiоў паўуводзіць ніемалічмуju музыку і іспіеў. (...) Наруклад, у ка́сцiеце шв. Јана ў Вiлнi на chorach, dzie kałiści zasiadał прy аthanach Maniuška, siańnia да wуšej нашых dalatajuć biazwiaznuja akordy razstrojenaj fisharmonii, dy razbity hołas arhanistaha. (...) Sučasnaja muzyka швiецkaja бiаге swoj pačatak z muzyki kaścielnaj. Dzie tolki stajała wysokaja kultura ў швiатyniach, tam my widzim niāmniру́шчaja pamiatniki tworcэci muzykalnaj. Atwarыli tadу pieraważna arhanistyja. Dawoli прыpomnić takija wialičyni, jak Palestrina, Orlando di Lasso, Bach, Haendel, Haydn, Rameaux, Gounod, Saint-Saens, Maniuška i dziesiatki inьшых, kab прыznać, što los arhanistych, heta wажnaja аhуlnaludzkaja sprawa, heta ў značnaj miery sprawa kulturnaha bahaćcia nacy. Nam bielarusam прy našaj biednaści далока jašče да wуtwareńnia тыпу музыkanta-nastaka, адnak мы павiнны прыžadumacca pierэ́-napiе́ш nad losam нашых arhanistych і šukać wуchadu з іх ciа́žkoha pałажeńnia. Treba на pačatak, kab našy ksiандзы bielarusy zrazumieli swaich supracоўnikаў u kaściеle і pamahli im i materialna і maralna. (...) Kожny bielarus arhanisty павiннен pamiatаć, što jon wуjšаў z našaha narodu, katory tut жыwіe з прад wiакоў i, што kałi dahetul arhanisty stajaў z боку narodu, — ciapiеr павiннен wiарнуcca да jaho і tam pracawać. Treba, kab bielарусki arhanisty wучyў шпiевakоў swaich bielарусkija pieśni і wуstupаў з imi на wіеčарynach-kancertach. Treba, kab arhanisty zbiraў swaje pieśni, pierakładaў ich на noty і pierasyłаў-by ich choć-by ў redakcyju «Bieł. Krynicy»⁷.

Альбін Стэповіч падтрымліваў і прапагандаваў развіццё беларускай песні праз стварэнне хораў: «Treba było-b zasnawać Tawarystwa, jakoje-b mieła на mecіe twareńnie pierэ́-na-pіе́ш chorаў, jak kaścielnых tak і швiецkich. Ја kłаду asabliwу nacisk на chory, bo ў muzyce instrumentalnaj і wokalnaj solo, мы pakul što twораў blizu što nia majem, tak sama jak і siłаў wуkanaўчых.

¹ А. С. Беларуская народная песня // Наш шлях. 1922. № 1. С. 22-23.

² St. Al. Ab нашых arhanistych // Bielарuskaja Krynica. 1926. № 13. С. 3.

¹ Чакур, Г. Эксплазіцыя «Дом Казіміра Сваяка» адкрылася ў Баранях // <http://www.ostrovets.by/?=3874>, ад 10.10.2010; Глагоўская, Л. Адкрылі хату-музей Сваяка // *Czasopis*. 2010. № 11. С. 40-42.

² Беларускія пісьменнікі. Біябіяграфічны слоўнік. Т. 5. Мінск, 1995. С. 414.

³ Głogowska, H. Karięę rozpoczynał w Ciechanowcu // *Czasopis*. 1993. № 9. С. 2.

⁴ Паштоўка ад А. Стэповіча з Казані да бацькоў у Барані ад 2.07.1913 (у архіве В. Ю. Стэповіча).

⁵ Захоўваецца ў зборах В. Ю. Стэповіча ў Глянску.

⁶ Архіў Казанскага ўніверсітэта. Спр. 427. Л. 1, 3.

Такія chore mahli-by aŭhanizawać koŭnuja dobra muzykalnaja aŭhanistyja, abo inšuja muzykalnaja ludzi. Meta hetych chorej wiadomaja: paŭtać u mastackaj formie našy pieśni i ŭzbudzić luboŭ da jaje, ŭadziać wiešagunu-kancerty, a tak-ža ŭwodziuć biełaruskiju rehlijniju pieśni u kaścioł¹. Прапанаваў закладаць гурткі беларускай песні пры Беларускам Інстытуце Гаспадаркі і Культуры, які існаваў з 1926 г.

Альбін Стэповіч вучыў спеваў і музыкі ў віленскіх школах. З 1 сакавіка 1922 г. працаваў у Віленскай беларускай гімназіі, пра што пісаў брату Кастанту: «Ad 1-ha marca adnu z škoł astaŭlaje i rietachodžu ŭ biełaruskiju ģimnaziju. Meta ŭžo parėjna»². Праца настаўніка ў Віленскай беларускай гімназіі звязана была таксама з вядзеннем хору пры ёй, які «даволі часта выступаў на канцэртах і святкаваннях»³. На І з'ездзе педагогаў беларускіх сярэдніх школ Заходняй Беларусі, які адбываўся ў Вільні 11–14 красавіка 1923 г., выступіў з дакладам, пасля якога была прынятая рэзалюцыя: «Лічыць пажаданым, каб лектары спеваў стараліся падганяваць вучняў старэйшых класаў тэарэтычна і практычна ў знанні музыкі, каб яны маглі не толькі чытаць ноты галасамі, але і запісваць іх... Заснаваць пры школах музычныя гурткі і абавязкова ладзіць школьныя канцэрты ў ліку магчыма большым»⁴. Супольна з Антанам Грыневічам і Паўлам Южыкам Альбін Стэповіч выказваўся за выкладанне мастацкіх навукаў (пяняння і рысавання) на высокім узроўні⁵. Апрача настаўніцкай працы займаўся таксама пісаннем музыкі да беларускай паэзіі, сабраў беларускія народныя песні⁶. 14 лістапада 1925 г. пісаў да брата Кастанта ў Засвір: «Dobra byŭob kab ty pruwioz mnje jakiejs rehlijniju pieśni. Napisaŭby bolš melodujaŭ. Ja tolki nie razumieju, chto śpieunik choće wudać i za jakija broszy. U mianie na biadu nadta mała wolnaha času. Kancelarščyna zajaŭajeć.

¹ Sterowič, A. Ab radgumanni i raŭwiesi biełaruskaj pieśni // *Biełaruskaja Krynica*. 1926. № 39. С. 3.

² Паштоўка А. Стэповіча з Вільні да К. Стэповіча ад 20.02.1922 (у архіве В. Ю. Стэповіча).

³ Заява А. Стэповіча ў Цэнтральную Беларускую Школьную Раду ад 6.06.1923 // Нацыянальны Архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 883. Воп. 1. Спр. 30. Л. 4.

⁴ Цыт. па: Бабкін, Г. Ці пануем...

⁵ Матэрыялы І-га з'езду педагогаў беларускіх сярэдніх школаў Заходняе Беларусі 11–14 красавіка 1923 году // Заходняя Беларусь. Зборнік грамадзкае думкі, навуцы, літаратуры, мастацтва Заходняй Беларусі. Вільня, 1924.

⁶ Удалося знайсці запісаныя ім песні: Нешчаслівы чалавек // Родныя Гоні. 1927. Кн. 2. С. 25; Узыйшлі, ўзыйшлі ды два месяцы ясны. Мэлёдыю й тэкст запісаў у 1923 г. А. Стэповіч у сваёй маці ў в. Барані Сьвянцянскага пав. // Нёман. 1932. № 1. С. 44; Ды за морам мышка // Нёман. 1932. № 1. С. 26; Ой, бада-ж мая // Нёман. 1932. № 2. С. 76; Ідзіом, райдзіом ўдоль вуліцы // Шлях Маладзі. 1934. № 3. С. 18.

Zdajessa časami ŭsio kinuŭby i rajeschai u Zaŭwii i uziaŭsiab za muzyku»¹. Пра якую канцэртнычу пісаў Альбін Стэповіч, пакуль невядома. Магчыма, заагжаваны быў у грамадскую дзейнасць у Беларускай хрысціянскай дэмакратыі або ў рэдакцыі «Крыніцы». Веў таксама хор пры касцэле св. Мікалая ў Вільні, дзе адбываліся службы на беларускай мове.

З 21 ліпеня 1927 г. стаў выдаўцом «Беларускай крыніцы». 26 чэрвеня 1926 г. у Вільні быў заснаваны Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры, якога Віленскі адзел узначаліў Альбін Стэповіч (веў пры ім таксама беларускі хор), будучы адначасова сакратаром яго Цэнтральнага ўрада². Напісаў яго гімн (словы і музыку) «Дзе чуцны мовы нашай гукі...»³. З хорам БПГК выступаў у Вільні і на правінцыі пры розных нагодах, такіх як: 10-я ўгодкі «Крыніцы» ўвосень 1926 г.⁴, 10-я ўгодкі смерці Максіма Багдановіча⁵, вечар беларускай песні і паэзіі ў Вільні ў 1927 г.⁶ ці амагарскі тэатр у Новай Вільні (3 красавіка 1927 г.)⁷. 22 кастрычніка 1926 г. быў абраны сакратаром Цэнтральнага Камітэта Беларускай хрысціянскай дэмакратыі (БХД)⁸. Паўны час быў таксама намеснікам старшыні БХД. У маі 1926 г. у Вільні пачала дзейнічаць Беларуская друкарня імя Францішка Скарыны, на кіраўніка якой быў пакліканы Альбін Стэповіч⁹. Быў ім да чэрвеня 1927 г.¹⁰ Язэп Найдзюк пісаў, што Альбін Стэповіч зрокся становішча кіраўніка друкарні яшчэ пад канец 1926 г.: «Меў многа іншае работы. Ён супрацоўнічаў з рэдакцыяй "Бел. Крыніцы", кіраваў беларускімі хорами касцельным і Беларускага Інстытуту Гаспадаркі і Культуры, а пасля, ад 1928 да 1930 г., быў паслом у сойм ад БХД»¹¹. Таксама вартга згадаць, што ўдзельнічаў у з'ездзе Беларускага сялянскага саюзу, які адбываўся 24 сакавіка 1926 г.¹²

28 снежня 1927 г. у Вільні адбыўся Беларускі выбарчы з'езд, на якім заснаваўся Беларускі аб'яднаны выбарчы камітэт БХД прадстаўляў у ім

¹ Паштоўка А. Стэповіча з Вільні да К. Стэповіча ў Засвір ад 14.11.1925 (у архіве В. Ю. Стэповіча).

² Krótki zarys zagadnienia białoruskiego. Sztab Generalny. Oddział P. Watsawa, 1928. С. 352.

³ Стэповіч, А. Дзе чуцны мовы нашай гукі... Вільня, 1926.

⁴ Biełaruskaja Krynica. 1926. № 40. С. 4–5.

⁵ Biełaruskaja Krynica. 1927. № 22. С. 1.

⁶ Сялянская Ніва. 1927. № 42. С. 2.

⁷ Сялянская Ніва. 1927. № 32. С. 3.

⁸ Krótki zarys... С. 364; Biełaruskaja Krynica. 1926. № 40. С. 5.

⁹ Цыпрыяновіч, С. (Я. Найдзюк). Беларуская друкарня імя Францішка Скарыны ў Вільні (1926–1940). Лендан, 1991. с. 6.

¹⁰ Прагакол справы Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады // Бібліятэка Акадэміі Навук Літвы. Адзел Рукпісаў Ф. 21-2215. Л. 144А (паказанні А. Стэповіча).

¹¹ Цыпрыяновіч, С. (Я. Найдзюк). Беларуская... С. 8.

¹² Krótki zarys... С. 342.

м. інш. Альбін Стэповіч¹. Стаў ён таксама адным з кандыдатаў у Сойм у выбарах 1928 г. з другога месца на спіску № 18 Блоку нацыянальных меншасцяў ад Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі разам з Паўлам Карузам (на першым месцы) і Канстантам Юхневічам (на трэцім месцы) у Свянцянскай выбарнай акрузе, якая абымала павяты: Свянцянскі, Пастаўскі, Дзісенскі, Браслаўскі². Выбары для траіх кандыдатаў скончыліся пасяхова, паколькі ў Свянцянскай акрузе выступаўлены быў толькі адзін беларускі спісак³. Падчас двухгадовай кадэнцыі Сойму быў членам Беларускага пасольскага клуба, камісіі адбудовы краіны і тры разы прамаўляў на пленарных паседжаннях Сойму, выступаючы ў абарону беларускага школьніцтва і годнага жыцця беларусаў у II Рэчыпасапалітай. Першы раз выступіў падчас дыскусіі над падаткавымі законамі на 33 паседжанні Сойму 23 лістапада 1928 г.: «Высокі Сейміе! По niefortunem przedłożeniu rządowem projektów podatkowych ustaw na jednym z posiedzeń sesji ubiegłej, dziś jesteśmy świadkami nowej próby uchwalenia ustaw, które mają polepszyć położenie ekonomiczne klas majątnych w Polsce i jednocześnie pogorszyć stan najliczniejszej klasy włościańskiej. (...) Dziwić się należy, iż Rząd w poszukiwaniu środków zwraca się przedewszystkiem do tej części ludności, która od czasu wskrzeszenia Polski niepodległej nie może uporać się z istnieniami dotychczas podatkami państwowymi i samorządowymi. Mam tu na myśli najbardziej, najbardziej zniszczoną działaniami wojennymi i najbardziej małorolną ludność białoruską. Kto zna czym i w jakiej ilości odżywia się chłop białoruski i czym się on przyodziewa, ten stwierdzi stanowczo, że jeżeli może być mowa o podatkach, to tylko chyba o ich obniżeniu, nie zaś o podwyższeniu. (...) O ile w naszych postulatach narodowych i politycznych my Białorusini możemy być dzieleni na rozmaite odłamy, to w dziedzinie naszych żądań ekonomicznych panuje niezłomna solidarność i głębokie przekonanie, że chłop białoruski nie więcej dać nie może. (...) Wskutek przyrostu ludności widzimy takie zjawisko: na 5 ha pracuje gospodarz z pięcioma dorosłymi synami. Emigrować, jak za czasów przedwojennych ci młodzi ludzie nie mają dokąd. W miastach zarobków nie ma, w domu głód, nędza i rozpacza. A tymczasem tuż pod bokiem siedzi pan obszarnik z niezliczonymi obszarami ziemi a z drugiej strony rzecznik polonizacji kraju — osadnik polski. Oto zasadnicze przyczyny, dla czego chłop białoruskiego tak chętnie polska prasa i społeczeństwo lubi chrzcić mianem wywrotowca i antypaństwowca. (...) By przekonać się o tem, że chłop białoruski nie może płacić większych podatków, (...) wystarczy p. Ministrowi pojechać na naszą wieś białoruską i przekonać się naocznie o rozpaczliwej nędzy chłopca. (...) Zważywszy

¹ Бiеларускі Прадвыбарны З'езд // Крыніца. № 2. 5.01.1928. С. 2.

² Нашы першыя 3 кандыдаты ў Сойм на Свіянцянскі выбары вокрух // Бiеларуская Крыніца. 1928. № 15. С. 2.

³ Глoгoвска, H. Бiеларусiнi вi парламентах II Рэчэцпoспoлiтэй // Прэмианы спoлечны, нардoвoсцoвiцoвe i пoлoмiнe / пoд рeд. A. Чoдoбскoгo. Тoрuн, 1994. С. 135–136.

to wszystko, Białoruski Klub Poselski, w którego imieniu przepawiam, głosować będzie za odrzuceniem projektów ustaw podatkowych w pierwszym czytaniu¹.

7 лютага 1929 г. на 47-м паседжанні Сойму Альбін Стэповіч выступаў у дыскусіі над бюджэтам Міністэрства рэлігійных веравызнанняў і публічнай асветы (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego), баронычы правы беларусаў на ўласную асвету: «Высока Izbo! Resort Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego należy do najbardziej ważnych dla mniejszości narodowych, ponieważ szkolnictwo jest najściślej związane z życiem i rozwojem tych mniejszości. To też posłowie białoruscy (...) nie opuścili najmniejszej okazji, by spełnić swój obowiązek i domagać się szkoły w języku ojczystym w ilości odpowiadającej liczebności Białorusinów. (...) Według statystyki urzędowej w roku zeszłym było na terenie woj. wileńskiego szkół białoruskich powszechnych rządowych 11, prywatnych 3, utrakwistycznych 18; w woj. nowogrodzkim białoruskich szkół powszechnych rządowych 10, prywatnych 1, utrakwistycznych 26, czyli razem na terenie dwóch województw znajduje się obecnie 25 szkół białoruskich powszechnych, a tymczasem szkół polskich powszechnych te 2 województwa mają 2164. Jaki jest procent ludności białoruskiej w tych województwach? Trudno oczekiwać od statystyki urzędowej polskiej, by była ściśła, można natomiast twierdzić, iż jest ona na pewno tendencyjną. Otóż nawet ta statystyka polska z dnia 30 listopada 1921 r. głosi, iż woj. wileński i nowogrodzkie, razem wzięte, posiadają 33% ludności białoruskiej. Wynika stąd, iż Białorusini z ogólnej ilości szkół polskich 2164 powinni mieć trzecią część, to znaczy 821. Mają tymczasem 25. (...) Zaznaczyć jeszcze muszę, iż statystyka rządowa zalicza wszystkich katolików białoruskich do Polaków, ale nawet pewien procent prawosławnych Białorusinów. Gdyby więc statystyka ludności białoruskiej odpowiadała rzeczywistości, szkolnictwo białoruskie przedstawiałoby się niewątpliwie jeszcze bardziej w rozpaczliwym stanie. (...) Trzeba zwrócić również uwagę na jakość szkół białoruskich. Otóż z nielicznymi wyjątkami uczą przed dziećmi wyrażają pogardę dla mowy białoruskiej. Jeszcze gorzej dzieje się w szkołach utrakwistycznych. Tu nauczyciel Polak często nie ma pojęcia o białoruszczyźnie i uczy po białorusku chyba tylko gramatyki i rysowania. Ponieważ szkół białoruskich brak, Białorusini są zmuszeni, i to literalnie, posyłać swe dzieci do szkół polskich, gdzie często nie ma ani jednego dziecka polskiego. Trzeba być obecnym na lekcji w takiej szkole, by odczuć całą groźbę położenia. Uderza przede wszystkim nierozumienie języka dziecka przez nauczyciela i odwrotnie. Nauczyciel przysłany z pod Krakowa, nie rozumie wcale mowy białoruskiej, a klasa, szczególnie tam, gdzie mieszkają Białorusini, nie rozumie, czego od niej chce nauczyciel. Cóż tedy dziwnego, że dziecko przez kilka lat nie

¹ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 27.03.1928 do 29.03.1930, 33 posiedzenie z dnia 23 listopada 1928 r., t. 39–40.

może się nauczyć czytać. (...) Ze szkolnictwem średnim lepiej nie jest. (...) Widzimy wyraźne dążenie p. Ministra Oświaty do całkowitego likwidowania tego, co przedtem istniało. Wysiłkiem nadzwyczajnym społeczeństwa białoruskiego były otwarte gimnazja w Wilnie, Radoszkowicach, Nowogródku i Klecku. Oóż by młodzież nie emigrowała za granicę po zdobycie wyższej oświaty, nadano gimnazjum wileńskiemu prawo publiczności, ale gimnazjum w Radoszkowicach przekształcono na szkołę powszechną, inni słowy zamknięto je pod zarzutem niskiego poziomu nauczania. (...) O szkolnictwie białoruskiem prasa polska, szczególnie endecka, a również część społeczeństwa polskiego stara się wytworzyć opinię, jakoby lud białoruski nie życzył sobie szkoły ojczystej, natomiast pragnął szkoły polskiej. Tego rodzaju zdania można nieraz usłyszeć od nauczycielstwa polskiego i władz szkolnych. Tak jednak na szczęście nie jest. Naród białoruski wbrew fałszywej opinii naszych przeciwników politycznych kategorycznie domaga się szkoły ojczystej, nie patrząc na różne przeszkody natury formalnej i na terror administracyjny. Jeszcze roku 1926 wpłynęło podan na 412 szkół białoruskich. Ostatnimi czasy ilość tego rodzaju deklaracji znacznie się powiększyła. Jak trzeba przewidywać, Rząd żadnej deklaracji nie uwzględnił. (...) Aby tembardziej uwypuklić ten oplakany stan szkolnictwa białoruskiego w granicach Państwa Polskiego, muszę dla zestawienia rzucić okiem na szkolnictwo białoruskie w Białorusi sowieckiej. (...) Dając to zestawienie, narazam się na zarzut zachycania się ustrojem sowieckim. Dla uniknięcia nieporozumienia muszę zaznaczyć, iż daleki jestem od gloryfikowania ustroju komunistycznego, przeciwnie, klub nasz, jak i ja osobiście, stojąc na gruncie demokratycznym, nie może uznawać żadnej dyktatury, niezależnie od tego, skąd ona pochodzi, z prawa czy z lewa. My Białorusini nie uważamy eksperymentów komunistycznych za realne i potrzebne i nam patrzeć na rzeczy trzeźwo i obiektywnie. Wszystko to jednak nie przeszkadza i beznadziejne bolszewickie próby od pracy twórczej u podstaw kultury narodowej. (...) Stoimy przed faktem, iż na Białorusi sowieckiej otwarto moc szkół średnich, otwarto uniwersytet, akademję agronomiczną i wreszcie już w r. b. akademję umiejętności w Mińsku. Obalać te fakty, szkoda trudu. Mówią one same za siebie»¹.

У той жа прамове Альбін Стэпoviч закрываў таксама справу паланізацыі беларусаў праз каталіцкі касцёл: «Nie tylko szkoła polonizuje Białorusinów, sekunduje jej w tem wytrwale duchowieństwo endeckie. Dnia 11 grudnia r. ub. arcybiskup Jalbryzkowski w Wilnie ogłosił w pismach okólnik, zakazujący katolikom należeć do Stronnictwa Białoruskiej Demokracji Chrześcijańskiej. (...) oraz czytać organ tego stronnictwa «Białoruskaja Krynica». (...) Akcja arcybiskupa Jalbryzkowskiego przeciw Białorusinom nie ujawnia się jedynie w formie teroryzowania Białorusinów wspomnianym zarządzeniem. Jeszcze

¹ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 27.03.1928 do 29.03.1930, 47 posiedzenie z dnia 7 lutego 1929 r., t. 44–47.

wcześniej arcybiskup Jalbryzkowski zasłynął z usuwania języka białoruskiego z nabożeństw dodatkowych i kazań. Również ulubionym sposobem zwalczania wprowadzania białoruszczyzny do kościoła jest usuwanie księży Białorusinów z parafii białoruskich i wysyłanie ich do parafii polskich, a nawet zagranicę. Na miejsce usuniętego Białorusina staje naturalnie Polak nacjonalista, z wybitnie endeckiem csero politycznem»¹.

Праз год Альбін Стэпoviч выступiў у дыскусii над бюджэтам Міністэрства ўнутраных спраў у сувязi з павелiчэньнем сродкаў на службу бяспекi: «Видзiмy дзiс павiксeньне выдаткаў на службу бяспекi, кoнe на зiемяч бiалoрyскiх у нас jest raczej нeбeзпeчeньствeм. Скyтeк надмiарy пoлiцiй i jej пoлiтyчнoгo нaстaвлeнiя jest тeн, жe нiжшi фyнкцiянaрyсцe пoлiцiй, by зaдoвoлiц вyмaгaнiя свoйх прeлoжeнyх, a тaкжe, by пoкaзaц, жe сiя дaрмo хлeбa нe je, зyкaжaц прeстeпств пoлiтyчнyх i вyкpoцeн aдмiнiстpaцiйнyх тaм, гдзiе iх нeмa. Видзiмy стaд пoлiцiйнe вiзiты нeмaл в кaждeй хaцiе вiецкiеj. Нe знaм iннoгo з'явiскa в жыцiу вsi, кoтoрeбы пoтpaфiлo тaк oбрыдзaц жыцiе спoкoйнyм oбывaтeлeм, як тo втpaцeннe сiя пoлiцiй жyз нaвeт дo жыцiя прывaтнoгo. Бiада тaкiмy гoспoдaрзoвi, кoтoрy прeнyмeрyе aбo чытa гaзeтy бiалoрyскiе. Зaпiсaны oн jest нa лiстe oбывaтeлi нeпpaвoмыслнyх i, co зa тым iдзiе, мoжe быц вeзвaны нa пoстeрyнeк пoлiцiйнy, a тaм нaвeт пoбiты (...) Зa co бiяц? To зaлeжy oд нaстpoйy кoмeндaнтa дaнoгo пoстeрyнкy. Чaсeм зa тo, жe вeзвaны jest пoдeжpaны o нeпpaвoмыслнoсц, a нa прыклaд спoкoйнoгo oбывaтeлa Мoрoзa Мiхaлa скaтoвaнo нa пoстeрyнкy в Нoвoгeлмi (вoй. нoвoгoрoдзкiе) тылкo зa тo, жe хцiял зaлoжыц лeгaлнa пoчaткoвaю школe бiалoрyскa. (...) В прeлiмiнaрнy бyджeтoвым вiдзiмy рoвнiж пoдвыжкe прeшлo o 4 мiлioнy нa yпoсaжeннe вoвoдoв i старoстoв. (...) Мoвiцa o старoстax пoвaтoвyх, нe мoжнa пoмiнaц iх рoлi в жыцiу т. зв. самoрзaдoв. Пpaвдзiвa бoлaцкa вsi бiалoрyскiеj jest вiдзiмiсцe старoсты в зaтвeрдзaннy вoбoрoв нa вoйтa лyб сoфтысa. Ствoрзыл сiя у нас цiкaвы тyп зaвoдoвoгo вoйтa, кoтoрy бeдaц нaм oбcy нaрoдoвoсцiя i дyчeм, стaje нa цeлe гмiны з нoмiнaцiй, by быц слeпeм нaрзeдзeм в рeкy старoсты, нa szkодe iнтeрeсoв вsi. My пoслoвiе Бiалoрyсiнi нe мoжeмy клaсц нa бaркi oбeчнoгo пaнa Мiнiстpa Спpaв Вeннeтрнyх oдпoвeдзiялнoсцi зa смyтнa спyсцiжeнe пo p. Мiнiстpze Склaдкoвскiм. Бeдзiеми нaтoмiаст чeкaц i дoмaгaц сiя oд p. Мiнiстpa Jоzевскiгo лiквiдaцiй вcьсткiх нaдзyц i бeзпpaвiя, цeчyжaцeгo oкpес yрeдoвaнiя бyлeгo Мiнiстpa Спpaв Вeннeтрнyх»².

Альбін Стэпoviч, будучы дэпутатам польскага Сойму ў 1928–1930 гг., бываў частым госьцем у розным месцах Заходняй Беларусі. Арганізаваў сустрэчы з выбаршчыкамі, падчас якіх праводзіў таксама ўсведамляльную працу. 20 верасня 1928 г. на сустрэчы ў Свіры гаварыў: «Уsie siły koźnaha polskaha

¹ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 27.03.1928 do 29.03.1930, 47 posiedzenie z dnia 7 lutego 1929 r., t. 47–48.

² Ibid. t. 85–86.

ўраду былі і яшчэ скіраваны на тое, каб нас зрабіць Палакамі. Але ніе даймось і ніе разваліма, каб у польскіх установач, куды нас на службу мя прымалі, нас паніжалі і здзіекваліся пад нашай саўвядомай годнасьці. Мы — душы, вялікі народ, нас болей на свеце як Жыдоў і Літвіноў, Латышоў, Эстонцаў, Фінаў, Швэдаў і інш. А ўсё тут Беларусь!»¹. Летам 1928 г. адвёдаў беларускую школу ў Шаўлянах на Браслаўшчыне (сустрэўся з дзецьмі і дарослымі, зрабіў справаздачу з працы Сойму і прадставіў агульнае палітычнае палажэньне ў Польшчы)², а вясной 1929 г. — беларускую школу ў Рудавіцы Стонімскага павета³. Выходзіў таксама ў Вільні і на правінцыі з лекцыямі: «Хто такія Беларусы і да чаго яны імкнуцца (важнейшыя маэнтны з гісторыі Беларусі і сучаснае наша палажэньне пад Польшчай)» (7 ліпеня 1929 г. у Рубяжэвічах)⁴, «Беларусы і іх імкненьні» (19 студзеня 1930 г. у Варакомшчыне)⁵. Яго дэпутатская дзейнасьць адносілася таксама да інтэрвенцыяў у Віленскага куратара асветы ў абарону беларускага школьніцтва і ў Віленскага архіэпіскапа і апостальскага нунцыя ў Варшаве ў справе беларускай мовы ў касцёлах⁶. Вясной 1928 г. заплаціў залог за арыштаваных і пасаджаных у турму на Лукішкі беларускіх дзеячаў Міколу Дварэцкага, Бульгу і Краўчонка⁷.

2 сакавіка 1930 г. на агульным сходзе Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні, які аб'ядноўваў прадстаўнікоў дзясятку беларускіх арганізацый, Альбін Стэпловіч быў выбраны на намесніка старшыні БНК⁸.

Будучы выдаўцом «Беларускай Крыніцы», пісаў у ёй пінат перадавых артыкулаў. У яго публіцыстыцы з 1927—1930 гг. дамінуе палітычная тэматыка, актуальная для таго часу. Прадстаўляў у ёй погляды беларускага адраджэнскага асяроддзя хадэцкага напрамку на падзеі ў Польшчы, Савецкай Беларусі ды сярод беларусаў у Польшчы. Пішучы крытычна пра Беларускае сялянска-работніцкую Грамаду, сьвярджаў: «Хоць была ў сваіх падставах творана сьмітуты пукані і для чужых метаў, але ўсё-ж такі меў тую добрую старану, што чобісу-пачобісу ўсвядомляла народ і ў пасуяналух адносінах»⁹. Шмат месца ў публіцыстыцы Альбіна Стэпловіча займала асведамляньне беларусаў і агтаваньне іх да ўдзелу ў грамадска-палітычным жыцці, асабліва перад парламенцкімі выбарамі. У пачатку 1928 г. пісаў: «На кожным свядомым Беларусі, што любіць сваю Бацькаўшчыну і втвэрць, што ў польскім парламэнце за

беларускую справу моцна знахасца толкі сваіх людзі, — лажыць абавязак будзіць аспалых, пераконьваць, што што нія пойдзе на выбары, той шкодзіць сам сабе, той дабравольна адказываецца бараніць сваіх сваяці правы і дае махчымась парадкаў у Сойм людзіам, каторыя будуць толкі бараніць сваіх маюнткі ад парцелавы і згразміцеляга рэч, будучы ўсім сіламі ісіці проці нашых бідак»¹⁰.

Альбін Стэпловіч шмат у чым вінаваціў беларускую інтэлігенцыю і грамадзкіх, бачыў у іх сляды нявольніцтва, якія вялі да паланізацыі ды адракання ад сваёй мовы: «У нас ўчарства піарпалскае ў прысутнасьці Палакоў любіць хаварыць парпалску. Робіць гэта сіланіе нашы, робіць гэта часта і інтэлігенцыя як беларуска так і расійская. Вос прыклады: ніе адзін мадаў чхларіес, які ў сваёй втосцы інашай ніе хаворыць як пабеларуску і сваю мову любіць, прысоўшы на гупак у міастэчка раўняе "полшчэ", спатыкае ніе знаjomaha ды калі яшчэ ніе знаjomу адзеты па міастоваму — звараўца да яго "парпалску". Једзіе сіеланін па чхлунцы. Ј увчходам у вхон яго беларуска душа астаясца на вакзале, а сам ужо рајечкаў у Вільні "Палаком". Прычходзіць Беларусь на пошту, у кооператыву, да ксіандза, у лмніну, — таја самаяа гісторыя. А нашы інтэлігенты нідалюка адбіхлі ад нідхратматнага сіеланіна. Шмат яшчэ сіарод іх такіх, якія прысоўшы ў театр, у рэстаран хавораць прысчхланым холсам, бо нія чхочуць, каб польскага публіка чхла іх беларускую мову. (...) Пакул мы самі сваёй мовы шапавал нія будзіем, нія мајем права дамахацца, каб јаје шапавалі інашя. Хавораць між сабой у чхужой нам мовіе і звараўцаўцаўсця ў јей да ніекаха там пісарчхка ў лмніне, мы ў вацах чхужынай паказујем, быссам сваёй мовы чхурајемсія, паніжајем самі сіабіе і дајом powad Palakam хаварыць, быссам наш крај сапраўды здолны спаланізавацца. (...) Ј гэтаха вывад јасны: кожны Беларусь, калі чхоча, каб јон быў шапаваны, — павінен шапавал пріададзім сваю мову, ніе павінен схулаць у нідкім паклоніе карак пріадад чхужынам і ўважаць јахо і јахоніу мову за ніешта лепшај! Кожны Беларусь павінен урчсіе втвэдаць, што ўжо прайшлі чху прысчхуну, калі наша мова была раіміеўсшам, а мы самі ніавольнікам!»¹¹.

Пішучы пра перамены ў БССР, адрозніваў іх нацыянальны бок ад таталітарнага на яго ўплыву савецкіх уладаў: «Нашы адносіны да балшавізму — втвэдамуја. Ніа моцна јану быць прычхлінымі пріададзім дзіела тахо, што зјаўлајемсія чхужымі дэмакратамі, адкідајем кожныу дыктатуру, з јакюха-бу јана бокі ніа былі. Кожныаму, реўніе-ж, втвэдама аб тым, што ў Радавым Саяузіе ў практыцы ніа істнује свабода слова, друку, зборышчх і сумлеінія. Праца културна-асвіетнаја там так-жа скіравана пріададзім на камуністычнаје ўжхадаваніе храмадзіанства. Але ўсіо гэта ніе павінна нам пріададзіць быць аб јектыўнымі і ўміець адрозніваць рызкоўнаја спробы савіецкага ўраду на хроніе класавaha змаганіа ад творчхй працы на хроніе пасуяаналнај културы. І чхоч ўлада савіецкаја ўважае навуку і културу за сваю палітычнаје аружа, то аднак ўчсіо

¹ Al. S. Ab cym treba wiedać pierad wybarami? // Bielaruskaja Krynica. 1928. № 4. S. 1.

² Al. S. Slady niawolnictwa // Bielaruskaja Krynica. 1927. № 23. S. 1.

¹ Padświtski. Pasolski mitnyh u šwiry // Bielaruskaja Krynica. 1928. № 46. S. 4.

² Prysutny. U šaŭlanskaj Bielaruskaj škole // Bielaruskaja Krynica. 1928. № 40. S. 1.

³ Bielaruskaja Krynica. 1929. № 20. S. 2.

⁴ Bielaruskaja Krynica. 1929. № 24. S. 2.

⁵ Bielaruskaja Krynica. 1930. № 4. S. 4.

⁶ Sprawy Narodowosciowe. 1929. № 1. S. 86.

⁷ Беларускі Дзень. № 20. 30.05.1928.

⁸ Bielaruskaja Krynica. 1930. № 10. S. 1.

⁹ Al. S. Na parozie Nowaha Hodu // Bielaruskaja Krynica. 1928. № 1. S. 1.

дукцыі свае законы і Міenskaja Akademija Nawuk nia škodziaču raliŭcŭm planam bałsawikoŭ, akażucca biazimoŭna wialikim zdabytkam Biełaruskaha Narodu, jakі ўжо wugaŭ da taho, kab ułada sawieŭskaja z jaho kulturnymi patrebami wielmi ličuŭsia»¹.

Альбін Стэповіч, баронячы правы нацыянальных меншасцяў у ІІ Рэчыспалаттай, бачыў патрэбу збліжэння з украінцамі і літоўцамі. На яго прамову 27 лістапада 1929 г. на Беларуска-украінска-літоўскім з'ездзе у Вільні зьярнулі ўвагу польскія публіцысты, цытуючы фрагмент яе ў перакладзе на польскую мову: «Nasz stosunek do bolszewizmu jest znany. Nie może być przyciśnięty przede wszystkim dlatego, że jesteśmy szczerymi demokratami, odrzucającymi każdą dyktaturę, bez względu na to, z którego skrzydła pochodzi. Nikt nie będzie sprzeczał się, że w ZSRR w istocie wolności nie ma. Prasa zaś kulturalno-oświatowa jest również skierowana przede wszystkim na skomunizowanie obywateli. Niemniej jednak nie powinniśmy to nam przeskądzać w obiektywnej ocenie i odróżniać guzykowe eksperymenty władzy sowieckiej w dziedzinie kultury narodowej»².

Расфармаванне польскага парламенту 30 жніўня 1930 г. і распісанне новых выбараў у лістападзе не было найлепшым сцэнарам для разб'ігга беларускага руху. 28 верасня 1930 г. Цэнтральны камітэт БХД прыняў пастанову пра выстаўленне на выбарчых спісках новых кандыдатаў³. Забарона балатавацца са спіску БХД для Альбіна Стэповіча абзначала сыход з партыі 5 кастрычніка 1930 г. без падачы прычыны⁴. Адпрокся таксама ад выдавання «Беларускай крыніцы» як органу БХД — апошні нумар, ім выдадзены (27 за 1930 г.), меў дату 25 верасня. У сувязі з рознымі наміёкамі на выкарыстоўванне Альбінам Стэповічам становішча ў БХД паясняў, што «БХД карыстацца не думаў і ня думаю»⁵.

У выбарах у Сойм у 1930 г. Альбін Стэповіч і Канстанцін Юхневіч балатаваліся ў свяцянскай выбарчай акрузе са спіску № 24 Незалежных беларускіх радыкалаў⁶. Гэтыя выбары прынеслі паразу ўсім беларускім кандыдатам, апрача Фабіяна Ярэмчыча, якому ўдалося стаць дэпутатам дзякуючы ўкраінскаму спіску.

У сувязі з прайгранымі выбарамі «молны радыкал», як Альбіна Стэповіча назвала «Беларуская крыніца», звязаўся спярша з часопісам «Нёман», дзе пэўны час быў сакратаром рэдакцыі і апублікаваў некалькі народных песняў⁷. Аднак

унутраныя неспадаткі з Янам Станкевічам давалі яго да збліжэння з асяродкам беларускіх нацыяналі-сацыялістаў. Стаў супрацоўнікам іх органу «Новы шлях». З гэтага перыяду (1930–1934) захавалася яго багатае публіцыстыка ў часопісе «Przegląd Wileński», які выдаваў Людвік Абрамовіч, гуртуючы вакол яго незалежных дэмакратаў краёвага напрамку. З гэтым часопісам Альбін Стэповіч супрацоўнічаў да канца жыцця. Пісаў у ім артыкулы на беларускія тэмы, падпісваючы іх «Al. S.», «S-wicz», «S-icz». Яго публіцыстыка прасякнута ўміланнем роднай зямлі і нацыі, думкамі пра будучыню беларусаў у польскай дзяржаве. Будучы «краёўцам», высьмейваў кракаўскіх вучоных, паводле якіх Вільня знаходзілася над Нёмнам, і варшаўскіх журналістаў, «не сцвяжуючых спецыфікі народнасці ўсёй Вільні»¹.

Публіцыстыка Альбіна Стэповіча апрача выказванняў накіонт асноўнай праблематыкі паказвае адносіны польскіх уладаў да беларусаў і менталітэт саміх беларусаў. У артыкуле «Po spisie» пісаў: «Oto w powiecie baranowickim komisarze spisowi zpośród nauczycielstwa zadawali katolikom Białorusinom rytania nie o język macierzysty, ale o język modlitwy, wiedząc doskonale, iż ci modlą się po polsku. W niektórych miejscowościach powiatu dziśnieńskiego pomimo protestu rodziców zapisywano dzieci w wieku szkolnym jako posługujące się ojczystym językiem polskim, ponieważ chodzą do polskiej szkoły. W powiecie wileńskim żądano przy spisie dokumentów potwierdzających narodowość białoruską. W powiecie wileńsko-trockim (...) wprost grożono represjami za ujawnienie języka białoruskiego (...). Piszący te słowa przed kilkoma dniami słyszał na własne uszy wynurzenia pewnej nauczycielki z nad granicy bolszewickiej. Z dumą godną lepszej sprawy chwaliła się ona w licznie zebraniem towarzyszywie, iż wszystkim Białorusinom wpisała język polski jako ojczysty»².

У артыкуле «Kocioł garnikowi przygania» пісаў: «Czas by ludzie nauki ściślej, jeśli chcą za takich uchodzić jak najmniej opierali się na wynikach magicznych sztuczek w czasie spisów powszechnych i nie wyciągali z fałszywych założeń głównie fałszywych wniosków. Inaczej kongresy naukowe niedużo będą miały wspólnego z nauką»³.

Артыкулы Альбіна Стэповіча ў часопісе «Przegląd Wileński» сведчаць пра разнастайнасць формаў і тэмаў. Можна іх падзяліць на: справаздаўчага характару — пра падзеі, звязаныя з жыццём беларусаў у Польшчы⁴;

¹ S-wicz. Przez zemstę // Przegląd Wileński. 1932. № 14. S. 7; S-wicz. Krakowska geografia // Przegląd Wileński. 1932. № 15. S. 6–7.

² Po spisie // Przegląd Wileński. 1932. № 1–2. S. 5–7.

³ Kocioł garnikowi przygania // Przegląd Wileński. 1934. № 14. S. 6–7.

⁴ Напрыклад: Al. S. Białoruski Gandhi // Przegląd Wileński. 1933. № 1. S. 5–6; S-wicz. Towarzystwo Szkoły Białoruskiej na ławie oskarżonych // Przegląd Wileński. 1933. № 3. S. 2–4; S-wicz. Narodowe święto białoruskie // Przegląd Wileński. 1933. №

аналітычныя пра Савецкую Беларусь¹;

музычныя²;

рэцэнзіі кніг (беларускіх і на беларускіх тэмы)³.

Сярод яго артыкулаў пра музыку выпадае згадаць абшэрыны тэкст «Музыка біаполска»⁴. Пісаў таксама пра беларускія народныя песні і пра музычную культуру Вільні⁵. Да савецкай Беларусі Альбін Стэповіч ставіўся вельмі крытычна. Крытыкаваў недарэчнасці савецкай сістэмы, пісаў пра арышты беларускай інтэлігенцыі ў Мінску.

У 1929 г. выйшла друкам яго брашура «Біеларусы і дзяржаўная незалежнасць», у якой даказаў неабходнасць існавання дзяржавы для нармальнага развіцця беларускай нацыі. Даклад на гэту тэму чытаў у Вільні на святкаванні 11-х угодкаў абвешчання Беларускай Народнай Рэспублікі. У брашурцы даказаў, што хача акт абвешчання незалежнасці Беларусі не быў праведзены ў жыццё, аднак значэнне яго ў жыцці беларускага народа велізарна⁶. Прадставіў агляд палітычнага жыцця беларусаў з боку гледжання польска-беларускіх адносін. Крытычна адносіўся да польскай палітыкі ў адносінах да беларусаў, м. інш. у галіне асветы: «Сіаріет, як і за часоў сагузмі, па лавач школьных вучасца гісторыі, jakaja pieradusim zwodzicsa da persanalnych pieramienuaŭ raniujuŭch i wychwalannia hetych raniujuŭch. Amal kożnaje bielaruskaje dzicia ciarpet wiedaje pr. Iehiendu ab Piaście ci Krakusie,

6. S. 2-4; Al. S. Blaski i cienie białoruskiej inteligencji // Przegląd Wileński. 1933. № 10. S. 3-4; S-wicz. Taraszkiewicz-Alechnowicz // Przegląd Wileński. 1933. № 15-16. S. 8-9; S-wicz. Likwidacja Białoruskiego Gimnazjum w Nowogródku // Przegląd Wileński. 1934. № 14. S. 4-5.

¹ Напрыклад: Al. S. Działalność Białoruskiej Akademii Umiejętności w Mińsku // Przegląd Wileński. 1931. № 22. S. 6-7; St. Nowe represje w Mińsku // Przegląd Wileński. 1933. № 6. S. 5-6; Al. S. BSSR w świetle najnowszych liczb // Przegląd Wileński. 1933. № 7-8. S. 3-6; St. Kontrewolucyjna lingwistyka i archeologia // Przegląd Wileński. 1933. № 9. S. 3-4; S-icz. Sowietkie cementowanie «jedyniej i niepodzielnej» Rosji // Przegląd Wileński. 1934. № 12. S. 6-7; S-icz. Rozmowa z Mińczukiem // Przegląd Wileński. 1934. № 18-19. S. 3-6.

² Напрыклад: Al. S. Podłoże białoruskie twórczości M. Glinki // Przegląd Wileński. 1931. № 21. S. 2-5; Stepowicz, A. Muzyka białoruska // Przegląd Wileński. 1932. № 20. S. 2-7; № 21-22. S. 2-10.

³ Напрыклад: Al. S. Książka polska w sprawie białoruskiej // Przegląd Wileński. 1931. № 16. S. 4-6; S-wicz. Krakowska geografia // Przegląd Wileński. 1932. № 15. S. 6-7; Step. Najnowsza literatura i sztuka w BSSR w świetle źródeł sowieckich // Przegląd Wileński. 1934. № 9. S. 4-5; Al. S. Studium Czecha o białoruskiej pieśni ludowej // Przegląd Wileński. 1934. № 13. S. 7-8; S-wicz (rec.). Mašara, M. Na soniečny bierah. Vilnia, 1934 // Przegląd Wileński. 1934. № 16-17. S. 11.

⁴ Przegląd Wileński. 1932. № 20-21. S. 2-10.

⁵ S-wicz. O kulturze muzycznej Wilna // Przegląd Wileński. 1933. № 9. S. 7-8.

⁶ Stepowicz, A. Bielarusy i dziażdżajnaja niezależnaść. Wilnia, 1929. S. 3-4.

ale ŭ jakoj mowie hawaryŭ Jahajŭa na Krakouskim dware i ci jon kali hawaryŭ rapolsku, jak i jak žyŭ u toj čas narod na našych ziemlach, ab hetym dawiedacca z školnych radručnikaj nia prychoadzicsa, a kali što i paratkajessca, to najčasцей u aswiatlenni tumannym i tendencyjnym¹. Стыярджаў, што «ідеја дзяржаўнай самастојнасці, незалежна ад таго калі яна здзіейнісца, і на сiahоннішні дзень равіадзіе нас pieradusim da pieraždžadawannia našaha bramadżanstwa ŭ kirunku šmieŭch imknieńniaŭ, achwiatnasci, raściścia nasyjanalnaj hodnaści i tworčaj biežurynnaj pracy! Iducy hetym ślacham my biazimoŭna ŭbačym, što niezależnaje narodnaje samatadztwa ŭ swaim Narodnym Domie nia jośc nijkaj utorijaj ni iluzijaj, tolki realnaj, razumnaj ralitykaj, abariortaj na naturalnym, adwieśnym zakonie raždżiwicsia narodaŭ»².

Альбін Стэповіч памёр 18 снежня 1934 г. ад хваробы сэрца. Яшчэ перад смерцю падрыхтаваў да выдання спеўнік «За бацькаўшчыну», які быў выданы пасмротна ў 1935 г. Пачынаўся ён з песні «Беларусь перад усім», да якой словы і музыку напісаў Альбін Стэповіч. У ёй заключаецца жыццёвае крэда аўтара. Сталася яна своеасаблівым беларускім гімнам, асабліва для беларускай моладзі ў перыяд нямецкай акупацыі:

«Bielarus, chaj slova heta
Budzić nowy duch miż nas.
Nam dabro jaje — vo meta
I najvyššy naš nakaz.
Ni ślaza, ani stahnamie,
Ni pakora, ani strach,
Tolki praca i zmahannie —
Heta naš da mety ślach.
Bielarusi syn nikoli
Nie zračessca swach praŭ;
Znojdzie dużasci dawoli,
Kab niawolnikam nia staŭ.
Dyk ci ŭ ščasčia dzien pahodny,
Ci u bury dni błahim —
Znajma pierś klič narodny.
Bielarus pieradusim»³.

У спеўніку знайшліся таксама песні на словы Янкі Купалы, Алеся Гурлы, Уладыслава Казлоўшчыка, Францішка Грышкевіча, Міхася Мапары, Казіміра Сваяка, да якіх музыку напісаў Альбін Стэповіч. Ён таксама раў, як карыстаўся спеўнікам: «Kali ŭžo pieśniu naviuŭsia dobra — viuŭ jaje inšych,

¹ Stepowicz, A. Bielarusy i dziażdżajnaja niezależnaść. S. 9-10.

² Ibid. S. 15-16.

³ Stepowicz, A. Za baćkaŭščynu. Vilnia, 1935. S. 7.

zaachvočvaj da prajannia kaho-tolki i dzie-tolki dasca, a hetym samym pašutys nasyupannuju sviedačasť siarod hramadzianstva i pahlybiš jaho muzykalnaść»¹.

Падчас пахавання над яго магілай на віленскіх Росах спяваў асірацелы хор з кастэла св. Мікалая. У беларускай прэсе былі змешчаныя некралогі і ўспаміны пра яго. У «Беларускай Крыніцы» ўспамінаў яго Адольф Клімовіч як «sumiennaha pracainika dla biełaruskaj sprawy na ūsiech dastupnych jamu dzialankach prasy. (...) Był pierad usim mastakom-muzykaj, zajmajučysia systematučna pieśnią biełaruskaj naohu i kaścielnaj u asobnaści. Piaru piabošyka naležuć ceľu rad narusaŭ ab biełaruskaj pieśni, raskidanych u toznych wydanniach, a jašče boľš i dahetul niwudanych tugarisach»². Назваў яго ідэйным беларускім культурным работнікам. У «Калосьці» быў ўспомнены як «заслужаны беларускі культурны і палітычны працаўнік», для якога «галоўным заняткам у апошніх часах была публіцыстыка. Але шпору больш аддаваўся ён і музыцы, — агульнай і беларускай перадусім. З працы гэтай выдадзеныя друкам аднак толькі лічаныя нумары, ды і то не асобна, а ў розных выданнях і зборніках»³. У Беларускай коопэратыўна-гаспадарскай часопісі «Самапомач» Альбін Стэповіч успамінаўся як старшыня Віленскага аддзелу БПГК і дзейны супрацоўнік шматлікіх беларускіх арганізацый, які апошнім часам шмат працаваў як журналіст і кампазытар⁴. Найбольш абшырны ўспамін пра яго змясціў Уладзіслаў Казлоўскі ў «Новым шляху» — органе Беларускіх нацыянал-сацыялістаў, з якім супрацоўнічаў Альбін Стэповіч пад псеўданімам Уладзімір Загорскі⁵. У «Przeglądzie Wileńskim» пісалася пра яго як пра сталага супрацоўніка часопіса, у якім змяшчаў артыкулы пра беларускае жыццё, пра патрэбы, недахопы і поспехі беларусаў: «Artykuły te (...) cechowały zawsze obiektywizm i wytrawną sąd o stosunkach wewnątrz społeczeństwa białoruskiego. Współpracując z Białoruską Chrześcijańską Demokracją i darząc ją swemi sympatjami A. Stepowicz daleki był od stronnictwowych uprzedzeń i w ocenie ludzi i zdarzeń kierował się wyłącznie troską o dobro publiczne, nie biorąc udziału w walkach partyjnych, które uważał za zjawisko klęskowe w obecnych warunkach bytowania narodu białoruskiego. Do polityki zresztą specjalnych inklinacji nie czuł, chociaż piastował z ramienia B. Ch.D. mandat poselski do Sejmu Warszawskiego w latach 1928-1930. Interesowały go przedewszystkiem sprawy kulturalne, i w tej dziedzinie położył wielkie zasługi. Był zamiłowanym specjalistą muzykologiem, dużo w tym zakresie pracował, pisał i tworzył»⁶.

¹ Stepovič, A. Za bačkauščynu. S. 22.

² Klimovič, A. Św. p. Albin Stepovič // Bielaruskaja Krynica. 25.12.1934. S. 2.

³ Альбін Стэповіч // Калосьце. 1935. Кн. 1. S. 66–67.

⁴ Red. + Albin Stepovič // Samaromač=Самапомач. 1934. № 12. С. 1.

⁵ Казлоўскі, Ул. Веч. памяці Альбін Стэповіч // Новы Шлях. 1935. № 1. С. 3.

⁶ Z załobnej karty. Albin Stepowicz // Przegląd Wileński. 1935. № 1. S. 6–7.